

Historiografický náčrt hospodárenia územnosprávnych celkov v období Rakúsko – Uhorska do konca 1. svetovej vojny, resp. do vzniku prvej Československej republiky.

Historical sketch of the management of territorial units in the Austro-Hungarian period until the end of World War I, respectively. until the creation of the first Czechoslovak Republic.

Peter BALÁŽI

Abstrakt

Cieľom príspevku je poukázať a analyzovať historiografický náčrt hospodárenia územných samospráv v období Rakúsko – Uhorska do konca 1. svetovej vojny, resp. do vzniku prvej Československej republiky. Príspevok je rozdelený na dve nosné časti a to na hospodárenie miest a obcí po stavovských povstaniach a hospodárenie miest a obcí na konci 1. svetovej vojny, resp. na začiatku existencie prvej Československej republiky.

Kľúčové slová : stavovské povstanie, 1. Československá republika, Rakúsko – Uhorsko, príjmy , výdavky, miestne rozpočty

Abstract

The aim of the contribution is to point out and analyze the historiographical sketch of the administration of territorial self-governments in the Austro-Hungarian period until the end of World War I, respectively. until the creation of the first Czechoslovak Republic. The contribution is divided into two parts: the management of towns and villages after the uprisings and the management of towns and municipalities at the end of World War I, respectively. at the beginning of the first Czechoslovak Republic.

Keywords : Estonian uprisings, 1. Czechoslovakia, Austria - Hungary, revenues, expenditures, local budgets

JEL Clasification : N90 N91 A10

Úvod

Počas obdobia dvoch storočí pred 1. svetovou vojnou prešla naša spoločnosť mnoho revolučných zmien. V tomto období dochádza aj k zmenám v rozpočtovom hospodárení štátu ako aj na miestnej úrovni. Kým rozpočtové zostavy do roku 1766 boli iba administratívnu pomôckou a zostavovali sa na vojenské ciele a na civilné ciele, v roku 1766 bol prvý krát zostavený úplný rozpočet, ktorého položky sa delili na *stále* a *premenlivé*. V roku 1848 bol

rozpočet prvýkrát zverejnený, dovtedy bol úradným tajomstvom. Administratívnu podobu si rozpočet zachoval do roku 1867, keď bola prijatá ústava. V tomto roku došlo k rakúsko-maďarskému vyrovnaniu a od tohto roku hovoríme o Rakúsko - Uhorsku.

A/ Hospodárenie miest a obcí po stavovských povstaniach do konca 1. Svetovej vojny

Zmeny nastali aj v spoločnosti, pôvodne stavovské rozdelenie ľudí na šľachticov, poddaných a želiarov sa zmenilo a obyvatelia monarchie sa stali rovnocennými občanmi, z ktorých mal každý volebné právo. Z poddaných, ktorí obrábali zemepánske majetky sa stali slobodnými roľníkmi, gazdami, ktorí hospodárili na vlastných pozemkoch. Remeselná práca bola v prevažnej miere nahradená továrňami. Bola zavedená povinná školská dochádzka. Na zlepšení finančných pomerov obyvateľov a predovšetkým podnikateľov sa podieľali sporiťne a banky. V administratíve nahradila štátna a obecná správa predošlú správu vychádzajúcu zo šľachtických prerogatív / výsad, predností /. Negatívom bolo, že v posledných dekádach 19. storočia až po ukončenie prvej svetovej vojny dochádzalo z zavádzaniu úradnej reči maďarčiny v dôsledku čoho sa postupne pomäďarčovalo aj školstvo, tlač a inteligencia.

V marci 1848 po odstúpení ríšskeho kancelára Klemensa Lothara Metternicha vydal uhorský snem **31 marcových konštitučných zákonov**. V oblasti miestnej samosprávy venovali tieto zákony pozornosť iba slobodným kráľovským mestám, ktoré boli klasifikované do troch veľkostných kategórií z hľadiska počtu obyvateľov. **Veľké mestá** mali viac než 30 tisíc obyvateľov, **stredne veľké mestá** s počtom obyvateľov od 12 do 30 tisíc a **malé mestá** s menej než 12 tisíc obyvateľmi. Najvyššou inštitúciou v meste bolo tajným hlasovaním volené **mestské zhromaždenie**. Poslanci mestského zhromaždenia si volili spomedzi seba členov **mestskej rady**, na ktorej čele stál mešťanosta, ktorý spolu s mestskou radou rozhodoval o prijímaní mestských úradníkov.

Mestecká a dediny boli preklasifikované na **obce**. Keďže došlo k zrušeniu poddanstva, prešli pod plnú súdnu právomoc šľachtických stolíc. Podobne ako tomu bolo v prípade miest, v obciach boli ustanovené obecné zhromaždenia a obecné rady, pričom na čele každej z nich stál richtár. Za administratívu obce bol zodpovedný obecný notár.

V priebehu rokov 1870 až 1871 boli prijaté dva zákony týkajúce sa územnej samosprávy. Prvým bol **zákon o župnom (municipálnom) zriadení** a **obecný zákon**. Na základe týchto zákonov bolo na území Slovenska vytvorených **18 stoličných žúp (municipií)**

a **4 mestské municípiá**.¹ Postavenie mestských municípií bola podobná ako stoličných. Na ich čele stáli župani a najdôležitejším orgánom boli municípiálne výbory. Na rozdiel od stoličných žúp však mestské municípiá nezdiadovali stále výbory, ale mestské rady, ktorých členmi boli policajní kapitáni, radní, hlavní notári a hlavní právní zástupcovia mestských municípií.

Do **obecnej samosprávy** boli zaradené všetky mestá a obce, ktorým nebol priznaný štatút municípiia. Tieto mestá a obce podliehali priamo podžupanovi a stáli na úrovni slúžnovských okresov. Obecné zastupiteľstvo bolo tvorené volenými zástupcami obyvateľov miest a druhú polovicu tvorili virilisti (zástupcovia určení na základe výšky majetku). Najvyšším výkonným orgánom bolo **obecné predstavenstvo**. Okrem toho existovali v mestách aj magistráty, ktorých členmi boli mešťanostovia, policajní kapitáni, hlavní notári, hlavní právní zástupcovia a mestskí lekári. **Veľké obce** síce nemali vlastnú radu, zriaďovali si však rovnaké orgány ako mestá s magistrátom, na ktorých čele stál richtár. **Malé obce** sa spájali do tzv. **notárskych obvodov**.

Hospodárenie mesta Kremnica vo fáze hospodárskeho úpadku mesta

V dôsledku politických nepokojov ako aj znižovania výnosnosti baní na zlato sa mesto postupne začínalo dostávať do finančných ťažkostí. V tomto období sa hybnou silou ekonomického života mesta stalo drevo a lesné hospodárstvo. Mesto Kremnica malo so štátom viacero konfliktov ohľadom vlastníctva a obhospodarovania obci prislúchajúcich lesov. Tieto právne boje vyvrcholili v roku 1871, kedy mesto žalovalo erár. Súd rozhodol v prospech Kremnice, avšak rozhodnutie predpokladalo spoločnú správu, ktorá bola zložitá a neefektívna. Mesto na nej za 11 rokov prerobilo 107 258 zlatých. Konečné urovanie tejto záležitosti nastalo až v roku 1881, kedy sa príľahlé lesy stali majetkom mesta Kremnica a zdrojom nemalých príjmov jeho hospodárstva.²

Hlavným príjmom rozpočtu mesta naďalej zostávali dane vyberané od obyvateľov. Podľa súpisu obyvateľstva z roku 1720 sídlilo v meste 444 rodín daňových platiteľov a zhruba 225 domácností, ktoré dane neplatili z finančných, zdravotných alebo právnych dôvodov. Úpadok baníctva sa prejavil v tom, že mnohí zamestnanci v tomto odvetví zanechali svoje doterajšie pôsobenie a odsťahovali sa preč z mesta. Toto obdobie bolo zložitým aj pre

¹ Banská Belá spolu s Banskou Štiavnicou, Bratislava, Komárno a Košice.

² LAMOŠ, T.: *Sídelný zemepis Kremnice*, Bratislava, 1948, Slovenská akadémia vied a umení, s.89- 91

Vedecký časopis FINANČNÉ TRHY, Bratislava, Derivát 2018, ISSN 1336-5711,4/2018

obchod a priemysel. Ekonomika mesta bola natoľko zaťažená, že samotné mesto požiadalo, aby bolo oslobodené od daní, pretože nemalo dostatok peňazí ani na zabezpečenie základného chodu vecí verejných.³ Mešťania upadávali do dlžôb a vzdávali sa kedysi výnosného výčapného práva. Celý mestský dôchodok v tomto roku tvoril dovedna 2355 florénov, ich podstatnú časť pochádzala z priemyslu a živností (2265 florénov) a zostávajúca časť (90 florénov) mala svoj pôvod v obchodnej činnosti. K zlepšeniu mestských príjmov dochádza po zavedení zárobkovej dane vyrubenej na mešťanov.⁴

Zdanenie mešťanov predstavovalo ďalší dodatočný príjem Kremnice v 18. Storočí. Disponovať statusom mešťana bolo dobovou výsadou a prístup k nej mal len obmedzený okruh ľudí. Baníci, robotníci z mincovne či sluhovia sa o tento titul ani nepokúšali žiadať, pretože nespĺňali základnú podmienku jeho udelenia, ktorou bol vlastníctvo pozemku alebo domu na území mesta. Žiadosť o udelenie mešťanstva sa podávala písomne na mestský magistrát a obnášala aj prísľub bezpodmienečnej mravnej zachovalosti, bezúhonnosti života a odporúčajúcu listinu obce, v ktorej bol žiadateľ predtým príslušný. Takýto nový mešťan musel zložiť mestskú prísahu a patričný objem peňazí. Z roku 1667 sa zachovala písomná meštianska prísaha mešťana G. U. Khaysera, v ktorej sa spomína, že po zložení prísahy vložil menovaný do mestskej pokladne stanovených 15 ríšskych toliarov. Táto taxa nebola fixná a pohybovala sa od 72 – 80 zlatých pre obyvateľov najstrategickejších pozícií mesta až po spomínaných 15 zlatých, pre mešťanov na predmestiach. Výšku platby ovplyvňovali aj rodové vzťahy. Synovia pôvodných mešťanov platili len polovicu priznanej platby a rovnakú čiastku mali odpustenú aj tí, ktorí si vzali za manželku vdovu alebo dcéru kremnických mešťanov.⁵

Stavovské povstania v priebehu 17. a 18. storočia mali negatívne dôsledky aj na mesto Kremnica. Bolo zničených 114 obytných domov a k úpadku materiálneho úpadku mesta, ktoré boli hlavnými determinantami hospodárskych ťažkostí mesta v priebehu 18. storočia. Kremnica bola v tomto období nútená žiadať o pôžičky od susedných bankských miest, ktoré však na tom ekonomicky neboli oveľa lepšie. Mestská rada sa obrátila na jednotlivcov a do rozpočtu mesta v roku 1800 pribudli nové zdroje vo forme pôžičiek s úročením 6%. Konkrétne ostrihomský kanonik Kluch požičal mestu 6000 zlatých, Molnáry 1000 zlatých, Kellner z Banskej Bystrice 2000 zlatých, Hochwiesen z Banskej Štiavnice 1000 zlatých.

³ KRIŽKO, P., *Z dejín bankských miest na Slovensku*, 1964, Bratislava, Vydavateľstvo Slovenskej akadémie vied, s. 87

⁴ LAMOŠ, T.: *Sídelný zemepis Kremnice*, Bratislava, 1948, Slovenská akadémia vied a umení, s. 94

⁵ LAMOŠ, T.: *Sídelný zemepis Kremnice*, Bratislava, 1948, Slovenská akadémia vied a umení, s.100

Mestskému hospodárstvu formou pôžičiek pomáhali aj domáci obyvatelia napríklad Anna Nuspiker 1000 zlatými a Zimmermann 2000 zlatými.⁶

Keďže príjmy mesta z banskej činnosti boli v 18. storočí takmer nulové, bolo mesto nútené hľadať nové rozpočtové príjmy. Vymáhali sa prísne poplatky z vína a strážnici brán stratili slobodu ich vymáhania, tzn. že museli poplatky platiť tiež.⁷ Zložitá finančná situácia mesta spôsobila, že došlo k zrušeniu privilégií starého meštianstva. V roku 1800 došlo k zrušeniu odmeny pre úrad starostu, v prípade ak by zlá hospodárska situácia pretrvávala aj ďalej. V roku 1841 bola mestská pokladnica pasívna a vyúčtovanie skončilo deficitom 6416 floréna.⁸

Po roku 1880, v období kedy iné uhorské mestá a ich ekonomiky výrazne rástli, zaznamenávala Kremnica len minimálny prírastok. Jeho príčinou bola stavba železnice, ktorá Kremnicu dostala na tepnu medzi Bohumínom a Budapešťou. Ďalšiu priaznivú osobnosť pre rozvoj mesta predstavoval vyhratý majetkový spor so štátom o mestské lesné bohatstvo v roku 1881. Práve drevo rozprúdilo hospodársky život, ktorý stagnoval skoro celé predošlé storočie. Hospodárska základňa lesa dovoľuje, aby sa mesto postaralo o slušné vyžitie a aby dvíhalo životnú úroveň mešťanov. Zlepšenie hospodárenia mesta pretrvávalo až do roku 1908, kedy sa čistý majetok mesta odhadoval na 3 034 602 korún predvojnových.⁹

Administratívny a hospodársky vývoj obce Kluknava v rokoch 1711 až 1918

Územie Uhorska bolo v tomto období z administratívneho hľadiska rozdelené na župy, ktoré boli ďalej rozdelené na okresy. Na čele každého okresu bol *slúžny*. Po potlačení revolúcie 1848/1849 nastalo desaťročie Bachovho absolutizmu, v rámci ktorého sa do verejnej správy začali vnášať prvky rakúskej administratívy. V roku 1850 bol Spiš rozdelený do siedmych okresov. V roku 1860 bola Kluknava začlenená do okresu Gelnica, z ktorého sa v roku 1913 odčlenila Slúžnovská expozitúra v Kropachoch a Kluknava sa stala jej súčasťou.¹⁰

⁶ Spracované podľa: MATUNÁK, M., *Z dejín slobodného a hlavného banského mesta Kremnice*, Kremnica, 1928, s. 40 a LAMOŠ, T.: *Sídelný zemepis Kremnice*, Bratislava, 1948, Slovenská akadémia vied a umení, s.104

⁷KRIŽKO, P., *Z dejín banským miest na Slovensku*, 1964, Bratislava, Vydavateľstvo Slovenskej akadémie vied, s. 95

⁸ LAMOŠ, T.: *Sídelný zemepis Kremnice*, Bratislava, 1948, Slovenská akadémia vied a umení, s.105

⁹ TAMŽE, s. 125.

¹⁰ CHALUPECKÝ, I. a kol.: *Dejiny Kluknavy*. Kluknava: 2014, ADIN s.r.o., 2014, 66 s. ISBN 978-80-89540-

53-2.

Každá obec mala svoju samosprávu reprezentovanú voleným richtárom a prisaznými (burgármi). Úlohou miestnej samosprávy bolo dozerat' na poriadok v obci, starat' sa o výber daní, o údržbu obecných ciest, o vykonávanie rôznych predpisov a vyhlášok župy alebo služobných a oboznamovanie občanov s nimi (bubnovaním), ďalej mala spolupracovať s vyššími orgánmi, najmä so služným, s príležitostnými komisármi župy, ktoré vznikali pri veľkých živelných pohromách alebo epidémiách, pomáhat' pri ubytovaní a zásobovaní vojska, pri určovaní predzápahov, pomáhat' pri odstraňovaní prírodných katastrof, predchádzat' požiarom a riadiť ich hasenia a ďalšie. Miestna samospráva bola tiež prostredníkom medzi občanmi, zemepánom a vyššími úradmi.

Voľbu u richtára do roku 1848 ovplyvňoval zemepán tým, že mal právo navrhovať kandidátov spomedzi ktorých si mohli občania zvoliť richtára a prisazných. Richtár mal aj právomoc súdiť drobné delikty a riešiť spory. Ako potvrdenie jeho moci mu slúžila obecná pečať a pečiatka, ktorú uschovával v obecnej truhlici. Pri výkone jeho funkcie mu pomáhali prisazní, ale aj pisár, ktorý vybavoval agendu, pretože richtári boli často negramotní. Za richtárov boli volení väčšinou najvýznamnejšie osobnosti obce, ktoré mali patričnú autoritu. Väčšie súdne spory riešila tzv. pánska stolica, ktorá pozostávala z richtára, zástupcu zemepána a služneho resp. zástupcu služneho. Veľké súdne spory riešila župná sedria v Levoči, ktorá bola aj odvolávacou vrchnosťou proti rozsudku pánskej stolice. K modernizácii obecnej správy došlo v roku 1872, keď sa obce zatriedovali do kategórií *veľká obec* a *malá obec*. Prisazní boli nahradení členmi obecného zastupiteľstva, z ktorých jeden zastával funkciu podrichtára, ďalší sirotského otca a existovali aj ďalšie funkcie. Úradnú agendu viacerých obcí vykonávali obvodní notári, ktorí písali zápisnice zo zasadnutí zastupiteľstva.¹¹

Medzi najvýznamnejšie povinnosti obecnej správy patrilo každoročné vyhotovovanie rozpočtu. V tabuľke č. 1 je uvedený rozpočet obce Kluknava z roku 1854 v celkovej hodnote 112 zlatých a 59 grošov.

¹¹CHALUPECKÝ, I.: *Prehľad vývoja verejnej správy na Spiši*. In: Sborník archívnych prací, XII (1963), č. 1, s.124-125; SÁNDOR: *Szepesmegye szervezete és szabály-rendetetei*. Lőcse, s. 41; BIDOVSÝ, E. a kol.: *Štátny archív v Košiciach. Sprievodca po archívnych fondoch I*. Bratislava, 1963, s. 140-141, 228.

Tabuľka č. 1: Prehľad výdavkov rozpočtu obce Kluknava z roku 1854

	zl.	gr.
Cs. Kr. Gends-Armeriu (žandárov)	13	54
Za Zakonni	4	41
na Portiowo Knižečki (daňové knihy)	3	45
Placa Richtarowa	30	
Burgarom	10	
Notariušowa	18	
Za wirobeni Protocoll Individualni	8	
Papir pres Rok	1	36
Swetlo	1	36
Atrament	0	20
Pri odnoseni Contributii aneb na ini roskaz ked ide pres rok na kelčik	5	
Na neprewideni Kelčik	12	
Za farske zeme	4	73

Zdroj: Štátny archív v Levoči, Služobný úrad v Gelnici, č. 2448/1854. Spracované z: CHALUPECKÝ, I. a kol.: *Dejiny Kluknavy*. Kluknava: 2014, ADIN s.r.o., 2014, 66 s. ISBN 978-80-89540-53-2.

Medzi menej príjemné povinnosti obecnej správy patrilo vyrovnanie rôznych poplatkov, povinností a iných tiarch, ktoré museli znášať obce. Medzi tieto povinnosti patrilo aj ubytovanie vojska. Na vydržiavanie vojska sa však okrem obcí musela podieľať aj župa , pretože samotné obce by to neboli zvládli.

B/ Miestne rozpočty v období prvej Československej republiky¹²

Prvá Československá republika vznikla na základe *Zákona o zriadení československého štátu* z 28. októbra 1918 a trvala až do roku 1938. Po jej vzniku spočiatku prevzalo Československo bývalý rakúsko-uhorský právny poriadok a to tzv. *kontinuitným zákonom*. Československá republika bola unitárnym štátom z čoho vychádzala aj rozpočtová sústava, ktorú tvoril štátny rozpočet a miestne rozpočty.

Nakoľko po zriadení Československej republiky ostali v platnosti, o ktoré sa opierala pôsobnosť samosprávnych orgánov, systém miestnych samosprávnych orgánov nebol

¹² Spracované podľa: LIPTÁK, J., *Rozpočtová sústava*, 1997, Bratislava, Vydavateľstvo EKONÓM, 1997, s. 23-25, ISBN 80-225-0887-X.

jednotný. Takýto stav však mohol byť len dočasný, pretože pre jednu republiku sa vyžadoval jednotný systém miestnych orgánov. V Čechách sa používal prevzatý rakúsky systém, ktorý spočíva v krajiniskom zemskom zriadení a na Slovensku a používal systém prevzatý z Uhorska založený na župnom zriadení. Oba systémy mali podobu trojstupňovej sústavy *obce, okresy, krajiny* resp. *obce, okresy, župy*. Oba systémy tiež mali spoločnú myšlienku samosprávy, ktorej existuje nezávislosť miestnych orgánov od orgánov štátnej správy. Zatiaľ čo miestne orgány samosprávy boli volenými orgánmi, orgány štátnej správy boli menované. Miestne orgány a orgány štátnej správy mali rozdielne právomoci a pôsobnosť. Riešenie problému unifikácie miestnych orgánov sa však z dôvodu potreby riešenia naliehavejších problémov a úloh súvisiacich s vytvorením prvej Československej republiky odložené na neskôr.

Pri riešení problému zjednocovania miestnych orgánov nastali spory o tom, ktorý systém má byť prebratý a tvoriť základ unitárneho systému rakúsky alebo uhorský. Nakoniec sa dospelo k rozhodnutiu, na základe ktorého sa unifikácia mala uskutočniť na základe tzv. *župného zákona*. Na základe tohto zákona malo byť územie Československa rozdelené na 21 žúp, z ktorých 6 malo byť na Slovensku (Bratislavská, Nitrianska, Považská, Pohronská, Podtatranská, Košická), 10 v Čechách a na Morave 5 žúp. Realizácia tohto zákona narazila na silný odpor v Čechách, nakoľko by znamenal odstránenie používaného systému. Z uvedeného dôvodu sa cieľ unifikácie na základe župného zákona nerealizoval.

Keďže sa nepodarilo realizovať župný zákon, rozhodlo ministerstvo vnútra o jednotnom zavedení krajiniského zriadenia na celom území republiky. Podľa tohto rozhodnutia bolo krajiniské zriadenie zavedené aj na Slovensku od 1. júla 1928. Územie Československa bolo rozdelené na 4 krajiny (Česká, Moravsko-sliezská, Slovenská a Zakarpatská Ukrajina). Každá krajina sa členila na okresy a tieto sa delili na obce.

Finančné hospodárenie župnej samosprávy a neskôr krajiniskej samosprávy sa opieralo o tri hlavné skupiny rozpočtových príjmov:

- vlastné daňové a ostatné vlastné príjmy,
- prirážky k štátnym daniam,
- štátne prídely zo štátnej pokladnice.

Zavedený unifikovaný systém krajinských rozpočtov založený na princípe samosprávneho finančného hospodárenia skončil zánikom prvej Československej republiky po Mníchovskej dohode v roku 1938.

Z hľadiska miest a obcí v období prvej Československej republiky boli dôležité predovšetkým nasledujúce právne normy:

1. *Zákon č. 210/1920 o dočasnej úprave politickej správy na Slovensku*, ktorým boli župní úradníci vyhlásení za štátnych zamestnancov. Vláda bola zároveň poverená, aby v prípade potreby menila postavenie miest s regulovaným magistrátom, veľké obce a municipálne mestá. Na základe tohto zákona správu župných a služnovských úradov zabezpečovali štátni úradníci ustanovovaní príslušnými štátnymi orgánmi.
2. *Zákon č. 211/1900 o obecných a obvodných notárskych úradoch*, podľa ktorého mali byť obecní resp. obvodní notári menovaní ministrom vnútra a služobne podriadení vrchnému služnému v okrese, v ktorom mali sídlo. Inštitút obecných a obvodných notárov sa v Čechách nevyskytoval, v slovenských municípiách mal však tradične veľký význam. Základy právnej úpravy tohto inštitútu boli obsiahnuté v uhorskom obecnom zákone (čl. XXII z roku 1886), ktorého predpisy sa upravili a doplnili zákonným článkom XX/1900 a zákonným článkom LX/1913 (hlavne kvalifikácia a hmotné postavenie notárov). Okrem toho bolo postavenie notárov upravované aj špeciálnymi zákonmi.¹³
3. *Zákon č. 233/1920 o dočasnej úprave správy miest s regulovaným magistrátom na Slovensku*, ktorým prešla časť agendy na štát. Magistrát mal byť zostavený len zo štátnych úradníkov a mal zastávať pôsobnosti dovtedajšieho magistrátu ako aj obecného predstavenstva. Pôsobnosť obecného zastupiteľstva sa nemala meniť. Príslušní úradníci však mali právo hlasovania na valnom zhromaždení obecného zastupiteľstva. Správa týchto miest s regulovaným magistrátom mala byť vykonávaná štátnymi aj mestskými úradníkmi, ktorí však nesmeli vykonávať politickú agendu a okrem toho nemali byť volení ako dovtedy, ale menovaní mešťanostom na návrh mestského zastupiteľstva. Zároveň na schôdzach magistrátu, kam mohli byť pozvaní mali mať len poradný hlas. *Aj keď bol tento zákon schválený, nebol nikdy uvedený do života*, pričom sa argumentovalo rozporom tohto zákona s demokratickými zásadami vo volebnom zákone.

¹³ Laštovka, K.: Dejiny organizácie politickej správy v Československej republike. In: Slovník veřejného práva Československého. Brno, 1929, sv.1, s. 345 – 360.

Každá obec malá svojho obecného notára, malé obce mohli mať spoločného, tzv. obvodného notára. Notári boli volené doživotne obecným zastupiteľstvom príslušnej obce, mali hlasovacie právo na schôdzkach obecného zastupiteľstva a boli zároveň členmi obecného predstavenstva. Okrem toho mali notári na starosti výkon štátnej správy, najmä vo veciach politických (vedenie matrik) a finančnej správy (vyberanie a vymáhanie daní). Po prijatí zákona č. 211/1920 Zb. mohol funkciu notára vykonávať len štátny úradník, notári ostávali aj naďalej nezávislí od obecných orgánov, boli však podriadení vrchnému slúžnemu, ktorý bol tiež štátnym úradníkom.

Záver

Keďže sa na území Slovenska po vzniku Československej republiky prebrala uhorská správa, neuskutočnili sa v roku 1919 voľby do obecnej samosprávy. Z uvedeného dôvodu obecná samospráva, a preto ju nahrádzali volení municipiálni úradníci, resp. úradníci miest z regulovaným magistrátom a notári vo veľkých a malých obciach. Tieto úrady však často ovládali jednotlivé politické strany, čím vznikala priestor na korupciu. Nakoľko bola správa municipií už aj predtým dosť ťažkopádna. Správne obvody boli malé, nemali dostatočné prostriedky z vlastných zdrojov, preto ich finančne podporoval štát. Ani prvé zmeny v podobe rozpustenia municipiálnych výborov a obecných zastupiteľstiev a ich nahradenie zvláštnymi komisiami a zlúčenie funkcie župana a podžupana sa ukázali ako nedostatočné. Preto Ministerstvo vnútra v spolupráci s Ministerstvom pre zjednotenie zákonodárstva a organizácie predložilo vyššie uvedené návrhy zákonov, ktoré mali upraviť správu miest s regulovaným magistrátom a postavenie obecných a obvodných notárov.

V nadväznosti na uvedené zásahy do municipiálnej správy sa uskutočnila rekvalifikácia štatutárnych miest. Kategória municipiálnych miest bola zrušená, Košice a Bratislava sa stali mestami s regulovaným magistrátom a Komárno a Banská Štiavnica spolu s 30 mestami s regulovaným magistrátom dostali štatút veľkej obce. Prenesená právomoc štatutárnych miest prešla na mestské notárske úrady. V mestách s regulovaným magistrátom sa volilo 48 členné zastupiteľstvo, ktoré si spomedzi seba zvolilo 5 členné mestské predstavenstvo, z ktorého vláda menovala starostu. Starosta mal také isté postavenie ako predtým mešťanosta, s tým rozdielom, že nepodliehal disciplinárnemu konaniu. Mestská rada sa skladala zo 16 volených členov, medzi ktorých patrilo aj 5 členné predsedníctvo. Okrem toho bol členom mestskej rady aj mestský notár a ním určený člen notárskeho úradu.

Ďalším zásahom zo strany Ministerstva pre správu Slovenska bolo rozpustenie všetkých župných obecných a mestských výborov a ich nahradenie novými obecnými, mestskými a župnými zastupiteľstvami menovanými županom, ktoré mali vykonávať svoju funkciu až do volieb. Väčšina mala byť menovaná z občanov a len 1/7 spomedzi úradníkov. Miesta mali byť rozdelené medzi jednotlivé politické strany podľa výsledkov volieb do poslaneckej snemovne v príslušnej župe alebo okrese. Menovanie mal uskutočniť župan, na návrh politických strán do 30. 6. 1920.

V nadväznosti na predchádzajúce predpisy bolo vydané *nariadenie č. 61/1920 o zostavení nových obecných predstavenstiev*. Na základe neho, mal obecný richtár zvolať nové obecné zastupiteľstvo, ktoré malo rozhodnúť, či treba vytvoriť aj obecné predstavenstvo. Právo menovať predstavenstvo patrilo županovi a jeho členom mohol byť len člen obecného zastupiteľstva. Úrad richtára patrilo predstaviteľovi najsilnejšej politickej strany v obci. Na doplnenie vydal minister pre správu Slovenska v marci 1921 nariadenie o obnovení obecných a mestských zastupiteľstiev, podľa ktorého každá obec alebo mesto mohla požiadať župana o obnovenie obecného predstavenstva a zastupiteľstva a župan im musel vyhovieť.

V roku 1922 došlo *Zákonom č. 43 o oddelení štátnej finančnej správy od obecnej a municipálnej správy na Slovensku a v Podkarpatské Rusi* k oddeleniu štátnej finančnej správy od finančnej správy obecnej a municipálnej. Obce, mestské daňové úrady a notári však podľa zákona museli aj ďalej zabezpečovať vyberanie a vymáhanie priamych štátnych daní. Na konci roka 1922 *zákon č. 243/1922 Zb. O dočasnej úprave obecného zriadenia na Slovensku* rozšíril ustanovenie o všeobecnom volebnom práve aj na slovenské územie a obnovil uhorské obecné zriadenie. Pôsobnosť richtára prešla na starostu a predstavenstva na obecnú radu. Výkon štátnej správy vo veľkých a malých mestách patrilo notárovi. Potom sa mohli uskutočniť prvé obecné voľby a začala fungovať obecná samospráva.

Ing. Mgr. Peter Baláži, PhD.
Ekonomická univerzita v Bratislave
Národohospodárska fakulta, Dolnozemska cesta 1
852 35 Bratislava 5
Email : peter.balazi@gmail.com, peter.balazi@euba.sk

Použitá literatúra

Knižné zdroje a články v časopisoch:

Vedecký časopis FINANČNÉ TRHY, Bratislava, Derivát 2018, ISSN 1336-5711,4/2018

1. BALÁŽI, Peter a kol. *Historiografia financií na území Slovenska*. Praha: Wolters Kluwer, 2016. s.81-85. ISBN 978-80-7552-484-3.
2. CAMBEL, Samuel. *Dejiny Slovenska III: (od roku 1848 do konca 19. storočia)*. Bratislava: Veda, 1992, 1. vyd, 829 s. ISBN 80-224-0078-5.
3. FOLTA, J. *Život a vedecké snahy Bernarda Bolzana*. In: *Matematika Fyzika Informatika: časopis pro výuku na základních a středních školách*, říjen 1981, roč. 12, č. 2, s. 85–95. ISSN 1210–1761.
4. HOLMAN, Robert a kol. *Dějiny ekonomického myšlení*. Praha: C.H. Beck, 2001, 2. vyd., s.503-505. ISBN 80-7179-380-9.
5. KOMPOLTOVÁ, Soňa. *Školská pedagogika*. Bratislava: Vydavateľstvo EKONÓM, 2005, s. 39-40. ISBN 80-225-1988-X.
6. LISÝ, Ján. *Ekonomické myslenie na Slovensku v poslednej tretine 19.storočia a začiatkom 20. storočia*. In: *Vývoj ekonomického myslenia na Slovensku: zborník z medzinárodnej konferencie 11. 1. 1996*. Bratislava: Vydavateľstvo EKONÓM, 1997, s. 25-40. ISBN 80-225-0855-1.
7. MELIORIS, Libor. *Vplyv a reflexia učenia Adama Smitha v prácach českých ekonómov: Bakalárska práca*. Praha: Univerzita Karlova v Praze, Fakulta sociálních věd, 2010, s 8-19.
8. MOSNÝ, Peter – HUBENÁK, Ladislav. *Dejiny štátu a práva na Slovensku*. Košice: Univerzita Pavla Jozefa Šafárika, 2005, 362s. ISBN 80-7097-600-4.
9. PETRENKA, Ján a kol. *Financie a mena*. Bratislava: Súvaha spol. s.r.o., 1994, s. 57-58. ISBN 80-88727-07-3.
10. PODOLSKÝ, Jiří. *Hrabě Buquoy a jeho úlohy*. In: *Matematika, fyzika a školství: sborník z XIII. semináře o filosofických otázkách matematiky a fyziky*. Velké Meziříčí, 2008, s. 22-24. ISBN 978-80-210-4656-6.
11. UNČOVSKÝ, Ladislav. *Gregorius Berzeviczy and the evolution of economic thought in Slovakia*. In: *Ekonomický časopis = Journal of economics : časopis pre ekonomickú teóriu, hospodársku politiku, spoločensko-ekonomické prognózovanie*. Bratislava: Slovak Academic Press, 2000, roč. 48, č. 3, s. 369-386. ISSN 0013-3035.

12. UNČOVSKÝ, Ladislav. Kameralistika vo vývoji ekonomického myslenia u nás. In: *Ekonomický časopis = Journal of economics: časopis pre ekonomickú teóriu, hospodársku politiku, spoločensko-ekonomické prognózovanie*. Bratislava: Slovak Academic Press, 1996, roč. 44, č. 9, 705-717. ISSN 0013-3035.
13. UNČOVSKÝ, Ladislav. Michal Baluďanský, ruský ekonóm rusínskeho pôvodu zo Slovenska. In: *Ekonomický časopis = Journal of economics : časopis pre ekonomickú teóriu, hospodársku politiku, spoločensko-ekonomické prognózovanie*. Bratislava: Slovak Academic Press, 2000, roč. 48, č. 5, 676-693. ISSN 0013-3035.
14. UNČOVSKÝ, Ladislav. Niektorí ekonómovia na Slovensku pred rokom 1848. In: *Ekonomické rozhľady: vedecký časopis Ekonomickej univerzity v Bratislave*. Bratislava: Ekonomická univerzita v Bratislave, 2011, roč. 40, č. 1, s. 102-126. ISSN 0323-262x.
15. UNČOVSKÝ, Ladislav. Predstavitelia ekonomického myslenia na Slovensku v rokoch 1848-1918. In: *Ekonomické rozhľady: vedecký časopis Ekonomickej univerzity v Bratislave*. Bratislava: Ekonomická univerzita v Bratislave, 2008, roč. 37, č.1, s. 88-100. ISSN 0323-262X.

Internetové zdroje:

16. Austro-Hungarian Empire. In: *wien-vienna.com* [online].[cit. 2018-02-17]. Dostupné na: <http://www.wien-vienna.com/austrohungary.php>
17. Bernard Bolzano. In: *Quark: Magazín o vede a technike* [online]. Bratislava: CVTI SR. [cit. 2018-03-12]. ISSN 1335-4000. Dostupné na: <http://www.quark.sk/bernard-bolzano/>
18. Conditions in Austria-Hungary (1870-1914). In: *RBIAustriaHungary* [online]. [cit. 2018-02-17]. Dostupné na: <http://rb1austriahungary.weebly.com/conditions-in-austria-hungary-1870-1914.html>
19. DE BRITO, André Gabriel – ŠOLCOVA, Alena. Kdo byl Bernard Bolzano In: *Bernard Bolzano: Bernard Placidus Johann Nepomuk Bolzano* [online]. Praha: Akademie věd České republiky, 2007.[cit. 2018-03-12]. Dostupné na: <http://www.cs.cas.cz/bolzano/o-bernardu-bolzanovi>
20. FUCHS, Kamil – LISÝ, Ján. České ekonomické myšlení: Další vývoj českého ekonomického myšlení v 19.století. In: *Dějiny ekonomického myšlení: Od antického myšlení do marginalistické revoluce v ekonomii* [online]. Brno: Masarykova univerzita, 2009.[cit. 2018-03-12]. ISSN 1802-128X. Dostupné na: <https://is.muni.cz/el/portest/estud/esf/js08/dejiny/web/ch13s02.html>

21. Gregor Berzeviczy. In: *Týždeň* [online]. Bratislava: W PRESS a.s., 2010, č. 51.[cit. 2018-03-27]. ISSN 1336-653X. Dostupné na: <https://www.tyzden.sk/casopis/7888/gregor-berzeviczy/>
 22. KRÁLOVÁ, Magda. Bernard Bolzano. In: *Techmania Science Center* [online]. Plzeň: Techmania Science Center, o.p.s.[cit. 2018-03-12]. Dostupné na: <http://edu.techmania.cz/cs/encyklopedie/vedec/1069/bolzano>
 23. KRÁLOVÁ, Magda. Jiří Buquoy. In: *Techmania Science Center* [online]. Plzeň: Techmania Science Center, o.p.s.[cit. 2018-03-12]. Dostupné na: <http://edu.techmania.cz/cs/encyklopedie/vedec/1085/buquoy>
 24. KROPIK, Stanislav. *Buquoy Jiří František August* [online]. 2009.[cit. 2018-03-12]. Dostupné na: <http://stanislavkropik.sweb.cz/2buquoyaugust.htm>
 25. LAMBERT, Sean. The Austro-Hungarian Monarchy. In: *The Orange Files: Notes on Illiberal Democracy in Hungary* [online]. Maďarsko, 2013. [cit. 2018-02-17]. Dostupné na: <https://theorangefiles.hu/the-austro-hungarian-monarchy/>
 26. LIPINSKÝ, Ján – KURUC, Emil – HANDNOGOVÁ, Paraska. Michal Baludanský (1769-1847). In: *e-rusynFORUM* [online]. Bratislava: Združenie inteligencie rusínov Slovenska, 2015.[cit. 2018-04-03]. Dostupné na: <http://www.rusyn.sk/michal-baludansky-1769-1847/>
 27. SEDLÁK, Imrich. História Matice slovenskej. In: *Matica Slovenská* [online]. Martin: Matica Slovenská. [cit. 2018-04-10]. Dostupné na: <http://matica.sk/o-matici-slovenskej/historia-matice-slovenskej/>
 28. SEIDL, Vladimír. Albín Bráf. In: *Zlatý fond českého ekonomického myšlení* [online]. 2009. [cit. 2018-03-24]. Dostupné na: https://knihovna.vse.cz/zlatyfond/html/aut_braf.htm
 29. SEIDL, Vladimír. František Ladislav Chleborad. In: *Zlatý fond českého ekonomického myšlení*. [online]. 2009. [cit. 2018-03-24]. Dostupné na: https://knihovna.vse.cz/zlatyfond/html/aut_chleborad.htm
 30. SEIDL, Vladimír. František Ladislav Rieger. In: *Zlatý fond českého ekonomického myšlení* [online]. 2009. [cit. 2018-03-24]. Dostupné na: https://knihovna.vse.cz/zlatyfond/html/aut_rieger.htm
 31. SEIDL, Vladimír. Josef Kaizl. In: *Zlatý fond českého ekonomického myšlení* [online]. 2009. [cit. 2018-03-24]. Dostupné na: https://knihovna.vse.cz/zlatyfond/html/aut_kaizl.htm
 32. Škrlec Lomnički, Nikola. In: *Hrvatska enciklopedija, mrežno izdanje* [online]. Zagreb: Leksikografski zavod Miroslav Krleža, 2017. ISBN 978-953-268-038-6.[cit. 2018-02-25]. Dostupné na: <http://www.enciklopedija.hr/natuknica.aspx?id=59708>
- Vedecký časopis FINANČNÉ TRHY, Bratislava, Derivát 2018, ISSN 1336-5711,4/2018

33. THE EDITORS OF ENCYCLOPAEDIA BRITANNICA. František Ladislav Rieger. In: *Encyclopaedia Britannica* [online]. Chicago: Encyclopædia Britannica, Inc.[cit. 2018-03-24]. Dostupné na: [//www.britannica.com/biography/Frantisek-Ladislav-Rieger](http://www.britannica.com/biography/Frantisek-Ladislav-Rieger)
34. TV MATICA. Vyrovnanie 1867. In: *Youtube* [online]. 4.1.2017.[cit. 2018-04-10]. Dostupné na: <https://www.youtube.com/watch?v=Dgus6TlmkzI>
35. VARCHOLA, Michal. Michal Baluďanský. In: *osobnosti.sk: najvýznamenejšie osobnosti Slovenska* [online]. Bratislava: Občianske združenie Osobnosti.sk.[cit. 2018-04-03]. ISSN 1338-2403. Dostupné na: <https://www.osobnosti.sk/osobnost/michal-baludansky-2173>
36. VIDNER, Adam. Matematik a filozof Bernard Bolzano. In: *Český rozhlas* [online]. 2013.[cit. 2018-03-12]. Dostupné na: http://www.rozhlas.cz/planetarium/historie/_zprava/matematik-a-filozof-bernard-bolzano--1270234